

Fati ISENI & Agim JAKUPI

**Demonstratat e vitit 1981 në Kosovë sipas Ambasadës
Britanike në Beograd**

Britania e Madhe si një nga fuqitë më të mëdha në nivel global shfaqti interesim të jashtëzakonshëm duke i përcjellë ngjarjet për së afërmi. Ambasada e Mbretërisë së Bashkuar në Beograd dhe Forin Ofisi në Londër, ishin në komunikim të vazhdueshëm, duke dërguar raporte për të gjitha zhvillimet në Kosovë dhe Jugosllavi gjatë gjithë vitit 1981. Me qëllim të ndriçimit të ngjarjeve të vitit 1981, janë kryer hulumtime në arkivat britanike për çështjen në fjalë. Gjatë hulumtimeve janë gjetur rreth 500 faqe material të arkivuar nga Forin Ofisi britanik për demonstratat në Kosovë gjatë vitit 1981. Dokumentet nga qeveria britanike janë të një rëndësie të veçantë meqë ata paraqesin autenticitetin e një politike të saj në periudhën e caktuar, respektivisht gjatë Luftës së Ftohtë dhe tensioneve të larta në mes bllokut lindor-socialist dhe atij kapitalist-perëndimor. Duhet të kihet parasysh se në fillim të viteve '80-të, Jugosllavia ishte në anën perëndimore të Perdes së Hekurt, pra në raporte të mira politike, ekonomike dhe diplomatike me shtetet perëndimore dhe me theks të veçantë me SHBA-në dhe Britaninë e Madhe. Ky qëndrim i politikës perëndimore ndaj Jugosllavisë ishte që nga viti 1948, kur Tito u konfrontua me Stalinin, udhëheqësin e Bashkimit Sovjetik dhe do të vazhdojë deri te ardhja në pushtet e

Mikhael Gorbaçovit në vitin 1985. Pikërisht në këtë konstelacion politik që ndodhej bota, fuqitë perëndimore hapën dyert për Jugosllavinë në të gjitha aspektet, duke u bërë shteti i vetëm me rregullim shoqëror socialist, të trajtohej me një status të veçantë nga demokracitë perëndimore. Prandaj, duke i pasur parasysh këto simpati dhe raporte politike, Perëndim-Jugosllavi, sërish vërejmë një korrektësi në raportet dhe analizat që bëhen nga ambasada britanike në Beograd si dhe departamentet e qeverisë britanike në Londër.

Çfarë përmbajnë dokumentet nga arkivat britanike për Kosovën në vitin 1981

Ambasada britanike në Beograd do të jetë mjaft aktive gjatë trazirave në Kosovë në vitin 1981. Kryesisht Ambasada do të mbledhë informacione nga burimet e saja, do t'i përpunon dhe do t'i dërgon në Ministrinë e Jashtme të Mbretërisë së Bashkuar në formë të përshkrimit të ngjarjeve, do të harton analiza që janë bërë nga zyrtarët e Ambasadës si dhe nga vetë ambasadori, z. Bolland. Gjatë periudhës prill-dhjetor 1981 do të hasim edhe në shumë materiale që janë përpiluar në qeverinë britanike, si analiza, raporte dhe konkluzione të ndryshme të cilët e mbajnë shenjë "Secret", por ka raste kur dokumenti në fjalë është përcjellë edhe te Ambasada britanike në Uashington, që më pas të përcillet te administrata amerikane si dhe te delegacioni britanik në selinë e NATO-s në Bruksel. Në këtë periudhë kohore do të ketë komunikime edhe nga ambasadat britanike në Moskë, Londër, Beograd. Dokumentet përkatëse në arkivat britanike në Londër janë

të grumbulluara në dy dosje, e para e emëruar si: ENU 015/3, Part A(1-65), FCO28/4645 dhe tjetra ENU 015/3, Part B(66-), FCO28/4646, Nationalism in Yugoslavia, 1981, të cilat do të citohen në vazhdim në këtë mënyrë. Për shkak të radhitjes kronologjike të dokumenteve, me qëllim që të kenë lidhshmëri dhe kuptim, të njëjtat janë inkorporuar në këtë studim sipas datës që janë dërguar nga organi diplomatik përkatës dhe duhet të konsiderohet se dokumentet janë nga këto dy dosje pavarësisht se mund të jenë përzier.

Do të raportohet për demonstratat që nga 11 marsi, duke i përshkruar në detaje dhe me shumë kujdes dhe korrektësi, duke u munduar që të japin gjithnjë edhe versionin e tyre për shkaqet dhe pasojat e demonstratave. Përkaj të komunikimit që ambasada kishte me autoritetet jugosllave, mediumet jugosllave dhe palëve të tjera, ata nuk ndikohen nga këto informacione që i marrin nga ata, sërish ishin më të kujdesshëm dhe më të saktë për çdo lëvizje që ndodhte në Kosovë.

*Raporti i ambasadorit të Britanisë së Madhe në Beograd z. Bolland
më 5 maj 1981*

Për të paraqitur më qartë qasjen e diplomacisë britanike ndaj demonstratave të vitit 1981 në Kosovë dhe përmasat që ata kishin marrë, do të mbështetemi në disa dokumente të arkivave britanike. Kështu më 5 maj 1981, Ambasada e Britanisë së Madhe nga Beogradi, do të njoftoj qeverinë britanike për zhvillimet në Kosovë me një telegram të titulluar: “Kosova: Situata e sigurisë”. Telegrami fillon me rrëfimin për gjendjen e rëndë dhe se autoritete

e kanë vështirë që t'ia dalin në krye situatës. Diplomati britanik citon gazetën “Politika”, ku pas 35 ditëve nga demonstratat, situata është “e qetë”, por ende qëndron “shumë e rënduar”. Rrëfen për vazhdimin e demonstratave dhe provokimeve nga të rinjtë të cilët lëvizin edhe nëpër qytete tjera, me qëllim që të mos identifikohen lehtë nga organet dhe provokojnë me simbole kombëtare shqiptare. Në Prizren, Ferizaj, Suharekë, Lipjan, Rahovec, Istog dhe Pejë gjatë fundit të prillit dhe fillimit të majit kishte pasur trazira, por organet kishin intervenuar nëmënyrë energjike. Aty thuhet se rrënjët janë të thella dhe se fillimisht është e nevojshme të priten ata. Po ashtu thuhet se të rinjtë vazhdojnë të veprojnë në format e organizuar dhe se janë të gatshëm të marrin rrezikun edhe para numrit të konsiderueshëm të prezencës së organeve të rendit, përderisa zinxhiri i liderëve të tyre nuk mund të zihet ende.¹

*Raporti i ambasadorit të Britanisë së Madhe në Beograd z. Bolland
më 6 maj 1981*

Ditën e nesërme më 6 maj 1981, ambasadori britanik nga Beogradi, z. Bolland do t'i shkruaj Forin Ofisit në Londër, duke e përcjellë të njëjtin telegram edhe delegacioni i britanik në NATO dhe në Uashington, në të cilën raporton për mbledhjen e Komitetit Krahinor të Lidhjes së Komunistëve të Kosovës, i cili u takua gjatë gjithë ditës më 5 maj, për të diskutuar shkaqet dhe pasojat e

¹The National Archives (më tej: TNA), ENU 015 3, Part A(1-65), FCO28 4645; ENU 015 3, Part B(66-), Telegrami nga Ambasada e BM Beograd, drejtuar Forin Ofisit, Kosovo-Security Situation, 5 maj 1981.

ngjarjeve të fundit.² Në pikën dy të telegramit thuhet: “Sesioni u raportua plotësisht në shtyp dhe të gjithë folësit dënuan radhazi udhëheqjen e partisë kosovare për dështimin për të vlerësuar situatën në mënyrë korrekte dhe për të marrë masat e duhura. Dorëheqja e presidentit aktual të partisë, Bakalli, u pranua, me sa duket në herën e tretë të ofertës. Ai u zëvendësua për një periudhë prej një viti nga Veli Deva, një njeri veteran i partisë.”³ Z. Bolland shkruan se “Shkaqet themelore të ngjarjeve iu atribuuan në radhë të parë irredentizmit shqiptar, të mbështetur drejtpërdrejt nga Shqipëria, si dhe organizata të ndryshme të emigrantëve të financuara nga organizata të huaja të inteligjencës. Politika federale ndaj marrëdhënieve me Shqipërinë “me çdo çmim” u kritikua në mënyrë implicite. Dobësi të tjera u identifikuan në sistemin e Mbrojtjes Popullore dhe vetëmbrojtjes shoqërore, të cilat ishin të jo të afta dhe jo të pajisura mjaftueshëm për t’u marrë me situatën në kohën e duhur; sistemi arsimor, i cili ishte shumë i varur nga materialet mësimore shqiptare⁴ dhe personel jo të përshtatura si duhet për nevojat e provincës dhe prapambetjen relative të krahinës krahasuar me pjesën tjetër të Jugosllavisë. Masa të ndryshme u diskutuan për të rregulluar të gjithë sistemin politik, të sigurisë dhe arsimit.”⁵

Gjithashtu ai njofton se në mbledhje ishte konfirmuar se organet ende nuk kishin zbuluar qendrën që organizonte aktivitetet armiqësore, si dhe shkrimi i parullave, shpërndarja e fletushkave

² TNA, ENU 015/3, Part A(1-65), FCO28/4645; ENU 015/3, Part B(66-), Telegrami nga Ambasada e BM Beograd, drejtuar Forin Ofisit, më 6 maj 1981.

³ *Po aty*.

⁴ Të Shqipërisë.

⁵ *Po aty*.

dhe pamfleteve, përhapja e dezinformimit dhe formave të tjera të provokimit ende vazhdonin. Në pikën e fundit të telegramit ambasadori Bolland do të njofton se: “Partia tani do të kryejë një spastrim të radhëve të saj, ndoshta pas seancave të komitetit qendror serb të sotëm dhe komitetit qendror jugosllav nesër. Një program veprimi politik për të çrrënjësuar elementët armiqësorë do të ndiqet me forcë dhe politika e tanishme e miqësisë me Shqipërinë ka të ngjarë të rishikohet në mënyrë drastike. Por nuk ka dalë ndonjë zgjidhje e qartë për problemin themelor të statusit të Kosovës: Udhëheqja vazhdon të qëndrojë e palëkundur në pandashmërinë e Kosovës nga Serbia. Duket e mundshme se pakënaqësia nacionaliste do të vazhdojë.”⁶

*Raporti i ambasadorit të Britanisë së Madhe në Beograd z. Bolland
më 8 maj 1981*

Ambasadori z. Bolland, më 8 maj 1981, në Telegrami nr. 060, dërguar te Zyra për Çështje të Jashtme dhe Komonuelth në Londër, do të njoftojë për qëndrimet e Komitetit Qendror të Jugosllavisë, i cili ishte mbledhur më 7 maj. Z. Bolland shkruan: “Për herë të parë nga cilido që kanë analizuar ngjarjet në Kosovë, Mojsov përmendi “Partinë Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi” si organizatore. Ai e përshkroi atë si “një qendër e Agjencisë së Jashtme”, e maskuar nën parullat nacionaliste-irredentiste dhe marksiste-leniniste, udhëheqësit kryesorë të të cilave së shpejti do të paraqiteshin në gjykatë për të dhënë përgjigje për veprimtarinë kundërrevolucionare, të cilën ata e kishin organizuar me kujdes për një periudhë të gjatë. Ai fajësoi

⁶ Po aty.

Lidhjen e Komunistëve të Kosovës për ngadalësim dhe hezitim në vlerësimin korrekt të situatës dhe për mosmarrjen e masave të nevojshme politike dhe të sigurisë. Për shumë vite, organizatat LK në Kosovë kishin nënvlerësuar rrezikun e nacionalizmit dhe irredentizmit shqiptar, në mënyrë që armiku të ishte në gjendje të depërtonte në LK dhe organizata të tjera socio-politike, veçanërisht në organizatën rinore. Ishte e nevojshme tani “për të gjetur dhe pastruar të gjithë ata që ishin infektuar me nacionalizëm... Veçanërisht në udhëheqjen dhe organizatat e LK të Kosovës”. Ai pranoi se partia jugosllave si e tërë kishte qenë gjithashtu fajtorë për të qenë “e butë dhe e shkujdesur”.⁷

Konkludimi që Mojsovi e bëri se Partinë Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi ishte organizatore e demonstratave, si dhe përshkrimin që ia bëri asaj si “një qendër e Agjencisë së Jashtme”, e maskuar nën parullat nacionaliste-irredentiste dhe marksiste-leniniste, ai qartë e akuzonte Shqipërinë për involvim në këtë turbulencë të madhe në Kosovë.

Në pikën 4 të telegramit, ambasadori z. Bolland njofton se Llazar Mojsov dhe Millosh Miniç, shumë hapur do të akuzojnë Shqipërinë për nxitje të këtyre trazirave. Mëtej në telegram thuhet: “Mojsov bëri thirrje për një numër reformash në politikën aktuale të zhvillimit ekonomik ndaj Kosovës dhe përmirësime në perspektivat e punësimit për të rinjtë. Ai theksoi se duhet të vendoset një vijë e qartë midis “pohimit kombëtar” të popullit shqiptar dhe nacionalizmit e irredentizmit. Në vetëm një referencë të shkurtër për Shqipërinë, ai u ankua se indoktrinimi i të rinjve me

⁷TNA, ENU 015/3, Part A(1-65), FCC28/4645; ENU 015/3, Part B(66-), Ambasadori britanik, z. Bolland, në telegramin nr. 60, 8 maj 1981.

nacionalizëm me anë të librave shkollorë propagandistikë dhe mësuesve nga Shqipëria ishte lejuar i papenguar. Sulmi kryesor ndaj Shqipërisë iu la Milosh Minic, i cili, duke përdorur gjuhë të fortë, kritikoi së pari “verbërinë dhe pakujdesinë e jashtëzakonshme, madje edhe naivitetin, kryesisht të forcave politike dhe organeve shtetërore në Kosovë dhe jo vetëm të Kosovës”, dhe së dyti udhëheqjen shqiptare për ndërhyrje “brutale” në punët e brendshme të Jugosllavisë dhe për dëmtimin “e vrazhdë” të marrëdhënieve midis dy vendeve. Minic shtoi se Jugosllavia mbeti e gatshme për të zhvilluar marrëdhënie të fqinjësisë së mirë me Shqipërinë, përveç nëse sjellja e kësaj të fundit e bënte të pamundur këtë. Në ndërkohë, disa ndryshime në politikën e Jugosllavisë ishin të nevojshme për t’u shpjeguar të rinjve në Kosovë, në veçanti pozicionin e vërtetë të stalinizmit në Shqipëri, por pa ngritur një fushatë kundër Shqipërisë dhe për të rishikuar rrënjësisht pranimin e bashkëpunimit kulturor dhe arsimor me Shqipërinë.”⁸

Siç raporton ambasadori Bolland, vërehet qartë se Shqipëria ishte vendosur në ballë të sulmit dhe se autoritete jugosllave konsideronin i kishin dhënë më tepër autonomi veprimi Kosovës, sesa ajo duhej të kishte me Kushtetutë. Komiteti Qendror sipas z. Bolland në pikën 8 dhe 9, do të konkludonte: “8. KQ Serb pranoi plotësisht dobësitë në organizatën LK të Kosovës dhe faktorët ekonomikë dhe socialë si shkaqet e telasheve, por përshkroi si “verbëri politike” pikëpamjen jokritike që Jugosllavia kishte marrë për nxitjen e marrëdhënieve me Shqipërinë, zhvillimin e tyre të njëanshëm në favor të Shqipërisë dhe mungesa e ekuilibrit të tyre

⁸ *Po aty.*

midis Shqipërisë dhe Kosovës në vend se me Jugosllavinë në tërësi.

9. KQ serb gjithashtu e bëri të qartë se nuk do të ndryshonte statusi i Kosovës, por pranoi që nuk ishte shpjeguar më parë sa duhet. Në bazë të kushtetutave federale dhe serbe, provincat autonome të Serbisë nuk mund të jenë të njëjta me republikat. “Një republikë është një shtet i bazuar në sovranitetin e popullit të saj. Autoriteti dhe menaxhimi i klasës punëtore. Një provincë autonome është një komunitet socio-politik i cili bazohet në autoritetin dhe menaxhimin e klasës punëtore”. Problemi ishte se gabimisht ishte besuar se këta të dyja ishin të barabartë.”⁹ Gjithashtu z. Bolland do të njoftoj në fund të telegramit se dorëheqja e Bakallit nga KQ serb u miratua dhe se Deva ishte pranuar si anëtar në vend të tij.

*Raporti i ambasadorit të Britanisë së Madhe në Beograd z. Bolland
më 11 maj 1981*

Sipas analizave që bën ambasadori Bolland, ai nënvizon një krizë të thellë në vet organet shtetërore dhe partiake jugosllave, si dyshime të shumta brenda vet anëtarëve të vet, rrezik nga ndonjë infiltrim të jashtëm, joefikasitet të strukturave të sigurisë, strukturave të inteligjencies, etj, të cilët rezultuan me turpërim të “Jugosllavisë së fortë” dhe mirë të organizuar. Duke shoshitur të gjitha çështjet që çuan deri të shpërthimi i situatës, tani z. Bolland, vlerëson se kreu jugosllav do të ndërmerre me shpejtësi masa urgjente për të sanuar gjendjen dhe për të riorganizuar tërë organizatën partiake dhe strukturat e sigurisë. Kështu në

⁹ Po aty.

Telegramin nr. 062, ambasadori britanik në Beograd, z. Bolland, dërguar Zyrës për Çështje të Jashtme dhe Komonuelth në Londër, më 11 maj 1981, mes tjerash do të njoftoj Londrën se: “Pyetja kryesore që ka dalë nga të gjitha debatet e fundit është se si ishte e mundur që një organizatë e mbështetur nga të huajt, Partia Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi, të planifikonte dhe të kryente (duke supozuar se e bëri) një seri të demonstratave të ekzekutuara mirë, pa qenë në dijeni askush nga autoriteti se çfarë po ndodhte. Përgjigja e papëlqyeshme mund të jetë që lidershpi në Kosovë e dinte, por, për arsye që akoma duhet sqaruar, nuk bëri asgjë për këtë. Për më tepër, ajo kishte njohuri për incidente të tjera të shumta në vitet e fundit dhe nuk i kishte informuar autoritetet federale serbe. Shembulli që ka nxitur shumicën e njerëzve ishte heqja e portretit të Titos, me kërkesë të delegacioneve shqiptare¹⁰ për vizitë, nga autobusët që i bartnin ata dhe nga një muze që vizituan (drejtori i të cilit tani është shkarkuar). Sugjerimi themelor është se shumë njerëz në vendet e larta ishin në simpati me pohimin e aspiratave kombëtare shqiptare.”¹¹

Ambasadori z. Bolland, do të njoftonte se në presidencën federale më 9 maj ishin biseduar marrëdhëniet Shqipëri-Jugosllavi por ende nuk kishte shumë informacione. Në pikën 4 dhe 5 të telegramit thuhet: “4. Autoritetet qendrore duhet të mbajnë përgjegjësinë kryesore për politikën dukshëm të gabuar ndaj Shqipërisë edhe nëse Kosova ka të bëjë kryesisht me ekzekutimin e

¹⁰ Të Republikës Popullore të Shqipërisë (në atë kohë).

¹¹ TNA, ENU 015 3, Part A(1-65), FCO28 4645; ENU 015 3, Part B(66-), Telegrami nr. 062, drejtuar FO, Ambasadës MB në Uashington, Delegacionit britanik në NATO. 11 maj 1981.

saj praktik të ngjarjeve. Suksesi i Shqipërisë për të infiltruar dhe indoktrinuar mësuesit, nxënësit dhe fëmijët e shkollës, madje edhe me bashkëpunim lokal, vë në pah naivitetin e mëtejshëm politik të Beogradit në pritjen që Shqipëria të mos shfrytëzojë situatën. Marrëdhëniet me Shqipërinë u diskutuan nga presidenca federale më 9 maj dhe megjithëse nuk u zbuluan detaje mund të pritet që ndryshime të rëndësishme të politikës do të pasojnë për të siguruar marrëdhënie reciproke për t'i dhënë fund pozicionit pothuajse ekskluziv të Kosovës në kontaktet me Shqipërinë, për të ndaluar depërtimin e shqiptarëve¹² përmes kulturës dhe për të informuar publikun jugosllav për stalinizmin në Shqipëri.

5. Ndryshime ka të ngjarë edhe në sistemin e Mbrojtjes Popullore dhe Vetëmbrojtjes Shoqërore, megjithëse pranohet që mungesa e drejtimit politik kishte dështuar dhe forcat e armatosura kryenin detyrën me frikë për të mbështetur me kompetencë milicët dhe njësitë territoriale shfaqën dobësi në një situatë të brendshme të sigurisë për të cilën ata nuk kishin trajnim dhe pajisje. Një gjeneral i vjetër i pranoi këshilltarit tim se njësitë territoriale ishin trajnuar për t'u përballur me një kërcënim të jashtëm, por tani po i hidhej një vështrim i ri organizimit dhe trajnimit të tyre. Jo vetëm në Kosovë, për t'i pajisur ata për t'u marrë me një kërcënim të brendshëm për milicinë. Vlen të përmendet se është bërë një urdhër i nxituar për pajisjet britanike kundër trazirave.”¹³

Edhe pse gati kishin kaluar dy muaj nga demonstratat e para në Kosovë, gjendja e sigurisë aspak nuk ishte e lakmueshme, meqë lëvizjet studentore nuk pushonin dhe organet shtetërore ende nuk i

¹² Aludohet në Shqipërinë.

¹³ *Po aty*.

kishin vendosur nën kontroll. Kjo përshtypje mbretëronte edhe te ambasada britanike në Beograd. Më tej në dokument, ambasadori Bolland do të theksoj: “Ndërkohë, situata e sigurisë mbetet e paqartë. Problemi kryesor është në universitetin e Prishtinës dhe në disa shkolla, ku, pavarësisht nga një kërcënim për eksponentët, studentët vazhdojnë të bojkotojnë klasat, duke kërkuar lirimin nga burgu të mësuesve të tyre. Raportet për shtyp i referohen gjithashtu shpërndarjes së broshurave dhe pamfleteve, përhapjes së dezinformimit dhe frikësimit. Kundërveprim po ndërmerret për të shkarkuar disa dhjetëra mësues. Mbi njëqind komunistë janë përjashtuar deri më tani nga institucionet kulturore partiake, po ashtu janë dëbuar dhe disa gazetarë dhe disa redaktorë janë pezulluar.”¹⁴

Në bazë të informacioneve që ka ambasada britanike në Beograd, z. Bolland parashikon disa hapa që mund të ndërmiren nga autoritete jugosllave në drejtim të futjes nën kontrollë të situatës dhe të masave preventive në Kosovë. Në pikën 8 të vlerësimit të z. Bolland thuhet: “Prioritetet do të duket se janë kështu:

a) për të çrrënjosur opozitën nacionaliste shqiptare në Kosovë nga një operacion i bashkërenduar i sigurisë dhe një spastrim i udhëheqësve jo të besueshëm;

b) për të reformuar sistemin arsimor dhe ristrukturuar programin e ekuilibruar në mënyrë të pabarabartë të zhvillimit ekonomik;

c) për të rishikuar politikën e fqinjësisë së mirë të Jugosllavisë ndaj Shqipërisë;

¹⁴ Po aty.

d) për të rregulluar gjithë sistemin e mbrojtjes popullore dhe atë të mbrojtjes sociale;

e) për të forcuar disiplinën partiake gjithandej;

f) për të rishikuar pozicionin kushtetues të Kosovës.

9. Kjo përbën një detyrë të frikshme, por Kosova duket se ka shkarkuar udhëheqjen me një vendosmëri dhe një gatishmëri të re për të adoptuar një qasje më reale për shumë probleme të fshehta.”¹⁵

*Raporti i ambasadorit të Britanisë së Madhe në Beograd z. Bolland
më 14 maj 1981*

Kreu jugosllav mjaft i shqetësuar për gjendjen në Kosovë dhe rrezikun që parandienin nga ky rizgjim kombëtar, në mënyrë permanente do të mbanin mbledhje maratonike të gjitha organet partiake duke filluar nga nivelet lokale, komunale, të qarkut, krahinave, republikave dhe atij federativ. Paralelisht me organizatat politike, mbledhje dhe analiza bëheshin edhe nga të gjitha strukturat e sigurisë shtetërore, si ato të milicisë, ushtrisë, mbrojtjes territoriale, sekretariateve të zbulimit dhe kundërzbulimit, etj. Kryesisht të gjitha organizmat politik dhe të sigurisë ishin të orientuar në ndërtimin e strategjisë për të parandaluar ndonjë trazirë në të ardhmen. Në këtë kontekst shkruan edhe ambasadori britanik z. Bolland, i cili do t'i raportoj vendimet e Komitetit Qendror të Partisë më 7 maj 1981, në Telegramin nr. 065, dërguar te Zyra për Çështje të Jashtme dhe Komonuelth në Londër, më 14 maj 1981. Në telegram thuhet: “1. Përfundimet e mbledhjes së

¹⁵*Po aty.*

Komitetit Qendror të Partisë më 7 maj, u botuan sot. 2. Ata deklaruan se qëllimi i forcave armiqësore dhe kundërrevolucionare në Kosovë ishte të kërcënonin integritetin dhe sovranitetin e Federatës jugosllave dhe sistemin e saj socio-politik. 3. Ata ishin mbështetur nga forcat reaksionare jashtë Jugosllavisë.

3. Ishte e nevojshme të trajtoheshin në mënyrë efektive këto çrregullime duke marrë masat e mëposhtme aktive:

(a) forcimi dhe spastrimi i Ligës Komuniste dhe organizatave të tjera socio-politike në të gjitha nivelet;

(b) përdorimi i të gjitha këtyre organizatave shoqërore dhe politike, duke përfshirë aleancën socialiste, sindikatat dhe organizatat rinore;

(c) duke luftuar kundër të gjitha formave të nacionalizmit: nuk do të tolerohet asnjë sulm nga grupe të tjera kombëtare kundër shqiptarëve;

(d) Kosovës nuk do t'i jepej statusi republikan por zbatimi i dispozitave ekzistuese kushtetuese për krahinën e Kosovës brenda republikës së Serbisë do të shqyrtohej me kujdes;

(e) të gjithë hapat do të vazhdojnë të ndërmerren për të ndihmuar ekonomikisht Kosovën si një pjesë e pazhvilluar e Jugosllavisë;

(f) rrjedhimisht nga përvoja e ngjarjeve në Kosovë, partia dhe publiku duhet të mbahen plotësisht të informuar dhe në kohë të duhur;

(g) sistemi arsimor duhet të përmirësohet, veçanërisht në Universitetin dhe shkollat e mesme, personelin mësimor dhe librat shkollorë;

(h) sistemi i brendshëm i sigurisë duhet të forcohet me çdo ndryshim të nevojshëm në personel, organizatë dhe pajisje.

4. Shtypi i sotëm gjithashtu publikoi një raport të trazirave të mëtejshme të studentëve në Universitetin e Prishtinës (përshkruar si kalaja e “nacionalizmit”). Gjatë natës së 12 majit kundër masave të marra ditën e mëparshme për të spastruar administratën dhe organizatat studentore në Universitet. Në Asamblenë Federale u tha dje se situata në Kosovë mbetet shumë e vështirë.¹⁶

Përfundim

Gjatë shqyrtimit të dokumenteve nga Ambasada e Britanisë së Madhe në Beograd, të dërguara qeverisë britanike në Londër si dhe të gjitha materialet e tjera nga Zyra e Jashtme dhe e Komonuelth (Foreign Office), vërehet qartë korrektësia e raportimit dhe detajet që janë paraqitur për të gjitha aspektet e trazirave. Nuk është vetëm përshkrimi i ngjarjeve të pranverës së vitit 1981 në Kosovë, por një pjesë e dokumenteve që i kanë përgatitur diplomatët përgjegjës britanikë trajtojnë çështje të rëndësishme politike dhe juridike për statusin e shqiptarëve në Jugosllavi dhe se të njëjtat në formë telegramesh janë dërguar edhe te Ambasada e Britanisë Madhe në Uashington, ku të njëjtat pastaj janë trajtuar edhe me përfaqësues të lartë të administratës amerikane. Telegrame

¹⁶TNA, ENU 015/3, Part A(1-65), FCO28/4645; ENU 015/3, Part B(66-), VII. Telegrami nr. 065 nga ambasadori britanik në Beograd, z. Bolland, dërguar te Zyra për Çështje të Jashtme dhe Komonuelth në Londër, më 14 maj 1981.

të njëjta janë dërguar edhe në Bruksel te delegacioni i përhershëm britanik në selinë e NATO-s.

Shërbimet e ndryshme të diplomacisë britanike përpiqen të gjejnë gjenezën e demonstratave. Analizohen të gjitha versionet e mundeshe, duke filluar nga infiltrimi i mundshëm i shërbimit sovjetik me qëllim për t'i bërë dëm Jugosllavisë për shkak të raporteve të ftohta që kishin, pastaj ndërhyrja e mundshme e shtetit shqiptar dhe vetë strukturave inteligjente të saj të kontrolluara nga Enver Hoxha, ndërhyrje të tjera të mundeshe deri te lëvizjet nacionaliste shqiptare të pavarura në hapësirat e Kosovës dhe viseve të tjera shqiptare në ish-Jugosllavi. Vlen të theksohet se nga raportet dhe analizat e Ambasadës britanike në Beograd, rezulton qëndrimi se trazirat janë nga vetë rinia shqiptare, por lihet indikacion se ka gisht Shqipëria.

Përpjekjet e organeve hetuese dhe të strukturave të tjera të zbulimit dhe kundërzbulimit jugosllav, nuk kanë arritur të gjejnë asnjë lidhshmëri të protestave me Bashkimin Sovjetik. Ky debat në lidhje me nxitjen e trazirave nga jashtë vazhdon që edhe sot të trajtohet për arsye shkencore, por edhe për atë politike. Idhnarët e mendimit se trazirat janë nxitur nga Bashkimi Sovjetik, konsiderojnë se kjo e fundit duke mos qenë në raporte të mira politike dhe diplomatike me Jugosllavinë, atëbotë, sipas tyre me qëllim kishte nxitur shkëndija nacionaliste për të destabilizuar vendin. Ndërsa, në krahun tjetër qëndron një shtresë e mirë e studiuesve, kryesisht shqiptarë, por edhe perëndimorë, të cilët mbrojnë qëndrimin se trazirat nuk janë nxitur nga Bashkimi Sovjetik.

Në rrafshin gjeopolitik ndërkombëtar bota ishte e ndarë në dy pole, atë të Perëndimit-SHBA-NATO dhe atë të Lindjes-Bashkimit Sovjetik-Varshavës. Lufta e Ftohtë vazhdonte me të njëjtin intensitet edhe në fillim të viteve të '80-ta. Trazirat e Solidarnosit në Poloni në vitin 1980 dhe shtypja e dhunshme e tyre me ndërhyrjen sovjetike sikurse në Çekosllovakia në vitin 1968 dhe në Hungari në vitin 1956, ndërsa Jugosllavia përpiqet që të vazhdojë me politikën neutrale, atë të Lëvizjes së Vendeve të Painkuadruara, e cila i jepte avantazh që të ishte më afër vendeve perëndimore. Duke pasur parasysh këtë konstelacion gjeopolitik, tentimi i Perëndimit për të joshur Jugosllavinë që nga viti 1947, me qëllim që kjo e fundit mos të rrëshqiste sërish në kampin e Moskës, ndërsa në këtë kontekst Britania e Madhe ishte po aq e armiqësuar me sovjetikët sa edhe vetë amerikanët, prandaj perceptimi sipërfaqësor politik do të shkonte kah ajo që britanikët të mbështesnin verbërisht Jugosllavinë, por në rastin konkret qëndrimet dhe analizat diplomatike të tyre janë shumë të balancuara dhe në shumë raste paraqesin qartë diskriminimin jugosllav ndaj shqiptarëve.

